

תקצירים בעברית

מי מפחדת מאוטוביוגרפיה? על כתיבתן האוטוביוגרפית של נשים בעולם הערבי – פדוא טוקאן והיפאא ביטאר

שרון שטרית-ששון

במאה העשרים, לצד התפתחות שחלה בכתיבה הנשית בעולם בכלל, החלו להתפרסם אוטוביוגרפיות פרי עטן של נשים ערביות. זאת, בין השאר, בהשפעת שינויים פוליטיים, כלכליים וחברתיים שהתרחשו בתחילת המאה העשרים בעולם הערבי והשפיעו על מעמדן של הנשים ועל תודעתן העצמית, וכן בהשפעת אסכולות פמיניסטיות מערביות. אמנם, לספרות הנשית יש מאפיינים ייחודיים, אך היא אינה מנותקת מהשיח החברתי-תרבותי-פוליטי במרחב שהיא נכתבת בו. שזירת סממנים אוטוביוגרפיים ביצירה או בכתיבה אוטוביוגרפית במסווה של רומן או של סוגה אחרת עשויה להקל על המחברת את תהליך החשיפה ולהציג בצורה מהימנה יותר את הקונפליקט בין המרחב הציבורי למרחב הפרטי-הנשי. ברומן בעל מאפיינים אוטוביוגרפיים, או ברומן אוטוביוגרפי, הקורא עשוי למצוא קווי דמיון בין חיי המחבר להתרחשויות שחווה הדמות ביצירה, אך להבדיל מאוטוביוגרפיה, החושפת סיפור חיים מלא, רומן אוטוביוגרפי עשוי לחשוף פרטים ספורים בלבד או רק שלבים מסוימים מחיי המחבר. למהלך חיי המחבר עשויה להיות השפעה ניכרת על הכתיבה ועל תכניה, ולפיכך יבואו בה לידי ביטוי גורמים תרבותיים, פוליטיים וחברתיים.

המשוררת הפלסטינית פדוא טוקאן והסופרת הסורית היפאא ביטאר מבטאות שני קולות של נשים הלוחמות למען האמת שלהן. טוקאן רואה בשחרור הנשי חלק בלתי נפרד מן השחרור הלאומי ומבנייתה של אומה מתוקנת. לפיכך היא מדגישה ביצירותיה את הממד הלאומי וקושרת בין המאבק הנשי האישי למאבק הלאומי. ביטאר יוצאת נגד הדיכוי הנשי באמצעות חשיפה בוטה של תחושותיה הקשות והכמוסות ביותר. את חומרי היצירה שלה היא שואבת מסיפור הגירושין האישי שלה, והיא מצליחה לשתף בו את קהל קוראיה בעזרת הגדרת יצירתה כרומן. כל אחת מהן בחרה לקדם את סדר היום הנשי במרחב הערבי בדרכה שלה, ובכך כל אחת מהן מבטאת דפוס אחר של כתיבה אוטוביוגרפית ומציגה טכניקה המסייעת לה להתמודד עם תכתיבי החברה הפטריארכלית.

'פינוי-פיצוי', הכפר א-סמרה, 1948-1951: סוגיה ביחסי מדינת ישראל והקהילה הבהאית

שי רוזן

מערכת היחסים בין מדינת ישראל לקהילה הבהאית בישראל ול'המרכז הבהאי העולמי' (Baha'i World Centre), מרכז ההנהגה העולמי של הדת הבהאית שמרכזו בחיפה) היא פרשה מרתקת של יחסי השלטון עם קהילה דתית קטנה הנתונה לחסותו. מערכת יחסים זו באה לידי ביטוי, בין היתר, בסוגיית הבעלות על שטחי קרקע בעלי חשיבות אסטרטגית והתיישבותית.

במאמר זה נסקור את האמצעים שנקטה מדינת ישראל כדי להעביר לבעלותה את הקרקעות שהיו בבעלות חברי הקהילה הבהאית בכפר א-סמרה שבעמק הירדן לאחר מלחמת העצמאות.

שלא כמו כפרים ערביים אחרים בתחום מדינת ישראל, היו אדמותיו של הכפר א-סמרה בבעלות בני הקהילה הבהאית. קהילה זו דגלה ברב-קיום דתי, התנגדה למאבקים לאומיים והציגה עמדה ניטרלית במלחמה, ולכן הציבה מקרה מיוחד בפני השלטונות הישראליים. משום כך העדיפה מדינת ישראל לרכוש את אדמות הכפר מבעליהן בכסף מלא ולפצות כמה מהאריסים שהתגוררו בו. עם זאת, פעלה המדינה ביד תקיפה נגד תושבי הכפר שסירבו להתפנות בתמורה לפיצוי כספי.

המאמר בוחן את השתלשלות האירועים ואת התהליכים שבמסגרתם עברו אדמות הכפר א-סמרה מבעלותם של בני הקהילה הבהאית לידי מדינת ישראל, ואת ההבדלים בין יחס השלטון הישראלי לבעלי הקרקע הבהאים לבין יחסו לאריסים הערבים בכפר, על רקע מערכת היחסים בין מדינת ישראל לסוריה והמאבק על השטחים המפורזים.

המחקר נעזר במגוון מקורות ראשוניים הנמצאים בארכיון מדינת ישראל (אמ"י), בארכיון הציוני המרכזי (אצ"מ), בארכיונים יישוביים, כמו ארכיון עין גב, ובארכיונים פרטיים, כמו ארכיונו של ד"ר ירח פארן מקיבוץ האון והארכיון של איני עבאדי מקבוצת דגניה.

התיישבות הבהאים בארץ ישראל ומערכת היחסים של הקהילה הזאת עם הרשויות המקומיות בישראל לא נחקרו עד היום, ומאמר זה הוא פרי מחקר חלוצי בתחומים אלו.

אישה, בעל ושני ילדים: מדיניות תכנון המשפחה בתוניסיה ובאיראן

איתמר דובינסקי

באמצע שנות השישים של המאה העשרים היו במשפחה ממוצעת בתוניסיה ובאיראן כשבעה ילדים. מציאות זו יצרה עומס דמוגרפי וגרמה לבעיות כלכליות קצרות טווח וארוכות טווח. למנהיגי תוניסיה ואיראן היה ברור שמידת התפתחותה של המדינה תלויה במידה רבה בגודל האוכלוסייה, ועל כן החלו ראשי שתי המדינות ביישום 'מדיניות לתכנון משפחה' במטרה לצמצם את רמת הילודה. במסגרת מדיניות זו נתנו לאזרחי תוניסיה ואיראן שירותים רפואיים, חינוכיים וסוציאליים, וכן נתנו תמריצים למשתתפים בתכניות תכנון ילודה בערים בכפרים. ואכן, המדיניות שנקטו מנהיגי תוניסיה ואיראן לאורך חמשת העשורים האחרונים הצליחה לצמצם את קצב גידול האוכלוסין צמצום ניכר, וכיום משפחה ממוצעת בתוניסיה מונה כשני ילדים ובאיראן אפילו פחות.

מאמר זה בוחן את מדיניות תכנון המשפחה בתוניסיה ובאיראן, ממחצית שנות השישים ועד לעשור הראשון של המאה הערים ואחת. המאמר עומד על נקודות הדמיון והשוני ביישום המדיניות בשתי ארצות שונות אלה.

טענתו המרכזית של המאמר היא שבעוד שבפועל לא היה הבדל ממשי ביישום התוכנית בתוניסיה ובאיראן, הרי שבכל אחת מן המדינות שווקה התוכנית לציבור באופן שתתאים לאידאולוגיה של המפלגה השלטת. ממשלת תוניסיה הדגישה את שיפור זכויות הנשים כחלק מתהליך הבניית הזהות הלאומית העצמאית וכחלק מתהליך המודרניזציה, ואילו באיראן, בעיקר לאחר מהפכת 1979, שמו המנהיגים דגש על קבלת הכשרים דתיים למדיניות לתכנון המשפחה. וכך, הצורך להתמודד עם אתגרים דומים הוביל את הממשל התוניסאי ה"חילוני" ואת הממשל המהפכני ה"אסלאמי" באיראן לנקוט מדיניות דומה.